

KNIELEN OP EEN BED VIOLEN

BOEKEN VAN JAN SIEBELINK

- Nachtschade* (verhalen, 1975)
Een lust voor het oog (roman, 1977)
Weerloos (verhalen, 1978)
Oponthoud (novelle, 1980)
De herfst zal schitterend zijn (roman, 1980)
De reptielse geest (essays, 1981)
En joeg de vossen door het staande koren (roman, 1982)
Koning Cophetua en het bedelmeisje (verhalen, 1983)
De hof van onrust (roman, 1984)
De prins van nachtelijk Parijs (portretten en gesprekken, 1985)
Met afgewend hoofd (novelle, 1986)
Ereprijs (novelle, 1986)
Schaduw in de middag (roman, 1987)
De overkant van de rivier (roman, 1990)
Sneller dan het hart (portretten, 1990)
Hartje zomer (verhalen, 1991)
Pijn is genot (wielerverhalen, 1992)
Met een half oog (novelle, 1992)
Verdwaald gezin (roman, 1993)
Laatste schooldag (verhalen, 1994)
Dorpsstraat ons dorp (briefwisseling met J. Jansen van Galen, 1995)
Vera (roman, 1997)
Daar gaat de zon nooit onder (met Rein Bloem en
 Johanna Speltie, 1998)
Schuldige hond (novelle, met Klaas Gubbels, 1998)
De bloemen van Oscar Kristelijn (verhalencyclus, 1998)
Mijn leven met Tikker (roman, 1999)
Engelen van het duister (roman, 2001)
Margaretha (roman, 2002)
Eerlijke mannen op de fiets (wielerverhalen, 2002)
Knielen op een bed violen (roman, 2005)
De kwekerij (verhalen, 2007)
Het gat in de heg (met litho's van Klaas Gubbels, 2008)
Suezkade (roman, 2008)
Mijn eerste liefde (verhalen, 2009)

Vertalingen

- J.-K. Huysmans, *Tegen de keer*
 J.-K. Huysmans, *De Bièvre*

Jan Siebelink

Knielen op een bed violen

ROMAN

2009

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

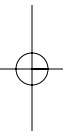
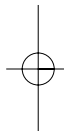
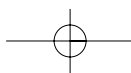
Voor Kaj, Hanne, Teun, Alana, Vasco en Lina

Copyright © 2005 Jan Siebelink
Eerste druk januari 2005
Vijftigste druk september 2009
Omslagontwerp Brigitte Slangen
Omslagillustratie Urban Larsson, *Stilleven met papavers* (detail), 2005
Foto auteur Keke Keukelaar
Vormgeving binnenwerk CeevanWee, Amsterdam
Druk Clausen & Bosse, Leck
ISBN 978 90 234 5671 1
NUR 301

www.debezigebij.nl
www.jansiebelink.nl

...en had de liefde niet...

1 Cor. 13

Inhoud

EERSTE BOEK

Een 15

Twee 55

Drie 93

TWEEDE BOEK

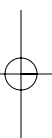
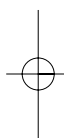
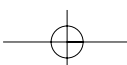
Vier 119

Vijf 231

Zes 303

Zeven 329

Bronvermelding 447

Wie vanuit het oosten komt, van bij de Duitse grens, ziet ten slotte, over het onafzienbare veen, een grijze streep aan de horizon, en wie voor de eerste keer die weg aflegt en de rivier wil oversteken, denkt dat hij voetveer en Veluwezoom al nadert. Maar de onwetende reiziger is nog kilometers van de rivier verwijderd en onderscheidt in het platte veen, verspreid opdoemend, wonderlijke opstuikingen in het landschap. Diluviale hoogten, ontstaan in de eerste ijstijd, zoals de meester van de christelijk-nationale Koning Davidschool elk jaar aan zijn leerlingen uitlegt: oorspronkelijk een massief waarin later door erosie valleien ontstonden.

Arbeiders uit de Veendersteeg die in de steenfabrieken aan de rivier werken, en hun kinderen die naar de lagere school in Lathum gaan, beklimmen dagelijks langs smalle uitgesleten paden – eeuwenoude tracés aansluitend op doorwaadbare plaatsen in de rivier – de heuvels aan de ene zijde en dalen af aan de andere. Ze hebben het niet in de gaten: ze dalen elke keer een beetje meer dan ze geklommen hebben. Ook dat verschijnsel kan de meester, die ook hoofd is van de tweemansschool, verklaren. Dichter naar de rivier is het land door zachtere ondergrond sterker ingeklonken.

Zo brengt de aarde je vanzelf, maar heel geleidelijk, de diepte in. Het dijkdorp wekt werkelijk de indruk in een kom te liggen, wat versterkt wordt door de hoge bandijk. De inwoners kijken vanuit hun huizen tegen de dijk aan. Ze moeten door de eeuwen

heen het gevoel gekregen hebben dat die barrière niet te nemen viel. Lathum is arm, de mensen zijn kleine pachtboeren of arbeiders op de steenfabriek en zij ondernemen zelden een poging om aan de overzijde van de rivier hun heil te zoeken.

Die golvende meestal blauwe streep vlak boven de dijk is de Veluwezoom: het beloofde land, het land Kanaäns. Daar komen ze slechts om een bruidsjurk of trouwpak te kopen. Het voetveer is vooral bestemd voor de reiziger die van ver komt. Zijn einddoel zal de elegante provinciehoofdstad zijn of een van de rijke dorpen onder haar rook.

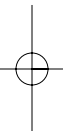
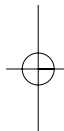
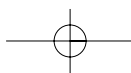
Het veen is een lagunenlandschap met riet, watergoten en drijvende eilanden. Van daaruit zie je bij een bepaalde lichtval het dorp met de blauwe klokkentoren daterend uit de twaalfde eeuw eerst als in een luchtspiegeling verschijnen.

Na het veen begint een smalle strook vast land met oude verwilderde weiden, overgroeide paden en karrensporen die niet de indruk wekken ergens heen te lopen.

Aan de voet van de kerk ligt tegenover de kleine begraafplaats de lagere school.

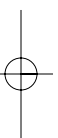
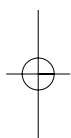
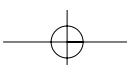
EERSTE BOEK

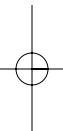
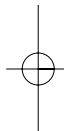
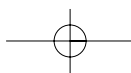
Welzalig zijn d'oprechten van gemoed,
Die ongeveinsd des Heeren wet betrachten;
Die Hij op het spoor der godsvrucht wand'len doet,
Welzalig die bij dagen en bij nachten
Gods wil bepeinst en Hem als 't hoogste goed
Van harte zoekt met ingespannen krachten.

Ps 119:1

Een

≈

1

De schaduw van de zware deur gleed over de tegels van het schoolplein, de ruiten weerspiegelden de blauwe kerktoren van Lathum, de kinderen renden schreeuwend de treden van de hoge stoep af.

Hans Sievez uit de vijfde klas schreeuwde noch rende, begaf zich met de oude boodschappentas van zijn moeder naar zijn vaste plek wat terzijde van de drukte, tussen de ingang en de muur die het schoolplein omsloot. Hij haalde enkele kleurige, rafelige doeken uit de tas en spreidde ze met soepele, vaste bewegingen voor zich op de grond uit, plaatste aan de rand een lege krijtdoos die hij van de meester gekregen had. Niemand betwistte hem deze plaats. Hij had zich dit gebied nu eenmaal toegeëigend.

Om tijd te rekken verschoof hij nog wat aan zijn lappen, haalde voor zover zijn astma dat toeliet diep adem, keek zoekend rond, zijn ogen met zijn hand afschermend tegen het schelle licht. In de hoek waar de bruine beuk stond waren de meisjes aan het hinkelen. Nog wachtte hij met zijn voorstelling, streek over zijn kale hoofd. Zolang ze scholier waren liepen de jongens van de Koning Davidschool met kaalgeschoren hoofd. Daarna waren ze groot genoeg om zichzelf te ontluisen. Voor meisjes gold die maatregel niet.

Nog wachtte hij. Op een paar kinderen uit de laagste klassen na, had hij geen publiek. Vanaf zijn plaats kon hij het schoolplein goed overzien. De juf en de meester deden hun vaste ronde, de

meisjes hinkelden, de jongens speelden verlossertje, de geknotte stam van een dode notenboom was de verlospaal.

De meisjes leken op elkaar door hun kleding: grijze jurken, grijze kousen. Eén viel op omdat ze korte rode sokken droeg en een zonnehoed met linten. De schaduw van de hoed viel op haar gezicht en op haar armen terwijl ze gehurkt met geel krijt een streep over de tegels trok.

Hans trok een wenkbrauw wat hoger, leek 'vooruit dan maar' tegen zichzelf te zeggen, haalde diep adem, nam de houding aan van een hardloper aan de start, holde of zijn leven er van afhing (maar hardlopen als de anderen kon hij niet!), liep rood aan, hijgde, hijgde ook in het echte leven bij de geringste inspanning, stak triomfantelijk zijn dunne armen omhoog, liet zich toen in gespeelde uitputting neervallen.

Hij kreeg nog steeds weinig aandacht. Wel stak de meester vanuit de verte een hand naar hem op en zorgden een paar kleintjes voor applaus. Hij boog, bedankte met een kort knikje, keek met een eigenwijze blik van kijk-mij-eens! om zich heen, veegde met zijn arm het zweet van zijn voorhoofd. Het was heet. Ook in de schaduw van de muur. Door het lage poortje van sierlijk smeedwerk trok geen koele wind. De poort gaf uitzicht op het veen, dat dampte.

Het meisje zette de krijtstrepen wat dikker aan, nu met de rug naar hem toe. Waarom zou zij aandacht voor hem hebben? Hans' vader was putman op de steenfabriek. Haar vader woonde op de pachtboerderij tegenover het voetveer Lathum-Velp, waar de rivier een scherpe bocht maakte. Keek ze nu toch even? Haar blik ging rond alsof ze iemand zocht.

Hans liefkoosde een dier in zijn armen. Het beest ontglipte hem, hij er achteraan. De jongen luisterde, een hand aan zijn oor. Het was niet altijd duidelijk wat hij uitbeelde. Nu zou je zeggen dat hij een schop in zijn hand hield, diep, moeizaam groef, klei in een emmer schepte, met die zware emmer sjouwde (weer dat hijgen), een ladder op uit een diepe kleiput, de klei op een kar kieperde, wiebelend weg reed over een smal spoor. Het kleine pu-

blik begreep hem. Hij speelde zijn vader. Hun eigen vader was putman of kleitrapper. Lathum was een heel arm dijkdorp. Door zijn dunne schoenzolen voelde Hans de warmte van de tegels.

Hij speelde al toneel toen hij nog te klein was om naar school te gaan, stond op de rand van het verschoten karpet van de piepkleine Veendersteeg (want het pad liep uit het veen omhoog naar de dijk), trok de oude pet recht die hij in de schuur achter het huis had gevonden: ‘Hé, ik ben, ik ben...?’ Hij was een steenfabrieksarbeider als zijn vader, streek met zijn pink schuin over zijn lippen. Vaders witte litteken dwars over zijn mond. Wat had hij in zijn hand? Een schop. Zo was het begonnen. Met zijn spel op de rand van het karpet.

Nee, nog eerder.

Vanuit die kamer keek je over het Rouveen – het Rode Veen vanwege de bloeiende zuring in het voorjaar. Met zijn moeder zat hij bij het raam, in de avondschemer. In de berm aan het pad stond de geit, met zijn puntige schoften en een sik als een pluk dor gras. Moeder wachtte nog met het aansteken van het gas-kousje. Gesis, gehinnik, hoeftgetrappel, langs het raam schoten spookgestalten voorbij. Een zwarte veenslang. Paarden uit het veen, in galop. Hij blies adem in niet-bestaande dieren.

Moeder keek toe. ‘Laat vader het maar niet zien!’

Het duister werd volledig, op de glimwormen na. Er was geen straatlantaarn. Die stond alleen bij de afrit naar de steenfabriek, en bij het veer.

Hans speelde wegstromend water. Veenwater leek altijd weg te stromen. Waarnaartoe? Weer die pink over zijn lippen. Hij was bang voor het litteken, was bang voor zijn vader. In de verte loeide de sirene van de steenfabriek. Met een halfuur kon zijn vader thuis zijn.

‘Nu is het mooi geweest,’ zei moeder. Hij kwam bij haar staan, keek haar aan. Hij kon haar op zijn heel speciale manier aankijken, met zijn lichtblauwe ogen, lief, dromerig. Hij zou willen dat hij geen vader had.

Twee oudere broers van Hans waren op de steenfabriek, bij een ongeluk met een kipkar, om het leven gekomen. Het waren sterke jongens geweest, met handen als klauwen. Hans kende ze alleen van een foto. Hij was een nakomertje. De zwakste. Moeders lieveling. Haar benjamin. Hij was vooral háár kind. Hans, uitblazend, legde zijn gloeiende hoofd in haar schoot.

Ze zei, terwijl ze zijn druipnatte hoofd streelde, dat hij zich helemaal van streek maakte. Zijn gezicht, tegen de buik van zijn moeder, deinde zacht met haar ademhaling op en neer.

‘Kom,’ zei ze, ‘pappa kan er zo zijn.’ Ze stond op, stak het gas-kousje aan, dat wit opgloeide, oranje werd en zacht begon te suizen.

Toneelspelen zat hem in het bloed. Vandaag was hij in vorm en hij kreeg meer publiek. En het publiek speelde dat het geld in de krijtdoos mikte. Zijn theater was geloofwaardiger dan ooit. In gevecht met een gevaarlijke tegenstander deelde hij rake klappen uit, speelde vol ernst, vol overtuiging, vergat zijn te korte bloes, de tot op de draad versleten broek, geknipt uit het trouwpak van zijn vader, uitgebleekt door het vele wassen, vergat dat schriele jongetje met de hoge schouders van een astmalijder. Overdreef zijn spel toen hij haar zijn kant op zag komen. Duwde zichzelf onverwacht om, viel opzij, een aangeschoten vogel die nog bewoog, voor dood bleef liggen, klapwiekend overeind kwam, dan weer dromerig voor zich uit staarde. Een nar, die Hans Sievez, een kermisklant. Opvallen, gek doen.

Het meisje was op de hoogste tree gaan zitten, bij de schooldeur, de zonnehoed naast zich. Van bovenaf keek ze op hem neer, het donkere haar, bijeengehouden door een smalle band, rood in de zon. Heel rustig zat ze daar naar hem te kijken, alsof haar aanwezigheid vanzelfsprekend was. Ze hoorde daar te zitten.

Als hij diep nadacht raakten zijn wenkbrauwen elkaar bijna, en zag hij er onthutst uit. Hij zou haar moeten vertellen dat hij later reizend toneelspeler wilde worden, dat hij nooit op de steenfabriek wilde werken. Hij sloeg een hand voor zijn gezicht,

alsof hij schrok. Zijn hele arsenaal aan kunsten moest vertoond worden.

Zij boog haar hoofd wat dieper en twee lokken, donkerder dan de rest, ontsnapten uit de smalle, roodblauw geblokte band, vielen omlaag over haar gezicht. Hij voelde de warme lucht rond zijn lichaam.

De meester blies op zijn fluit. Hans pakte zijn spullen bij elkaar, propte ze in de tas. Twee aan twee gingen de kinderen de school binnen. Daar liep hij de rij uit, hing de tas aan de kapstokhaak, naast die van Margje van Renes. Stom toeval dat hun jassen naast elkaar zaten.

2

De meester schroefde zijn vlamvend rode vulpen los, maakte een aantekening in zijn cijferboekje en liep naar het bord waarop hij een dijkdoorsnede had getekend, begon de aardrijkskundeles.

Hans hoorde de meester nog zeggen dat de steenfabrieken langs de rivier op alluviale aanslibbingen lagen, de zogeheten koppen. De bekendste steenfabriek is de Koppenwaard... Hij kon zijn blik niet van de pen afhouden, voelde zijn maag.

Een paar maanden geleden. Vader had net de zegen voor het eten gevraagd, doopte brood in een kom soep. Door de kleine ruiten viel slechts avondlicht in een deel van de kamer. Vader zat in het licht, moeder niet. Vader sneed het donkere vlees van een taling die hij in het veen had gevangen. Hij droeg een overhemd zonder boord, aan zijn hals dichtgemaakt met een knoopje. Zo was Hans nog banger voor zijn vader en hij durfde hem niet meer aan te kijken. Toen hij ging verzitten viel de rode vulpen van de meester uit zijn zak.

‘Hoe kom jij daaraan?’ Vader had zich gebukt en hem opge-raapt.

‘Ik heb hem niet weggepakt.’

‘Hoe komt die in jouw zak?’ Het litteken over vaders mond was gaan zwellen.

‘Ik mocht na school het bord schoonmaken. Meester ging de klas uit. Ik zag de vulpen liggen, ik wilde hem alleen even vasthouden.’ Hij hapte naar adem, kon van benauwdheid niets meer zeggen.

‘Laten we eerst afeten,’ zei moeder.

‘Hij gaat nu de pen terugbrengen en die diefstal opbiechten.’

‘Pappa,’ zei ze, ‘Hans heeft hem vast niet gestolen.’

De maaltijd werd afgebroken. Hij was naar het meestershuis tegenover de kerk gelopen en had de pen teruggebracht. De meester was niet boos geweest, had zijn excuses aanvaard. Daarna was de maaltijd voortgezet. Het wilde donkere vlees van de taling, nu koud en bijna zwart, had hij niet door zijn keel kunnen krijgen. Vader had een tekst uit Spreuken over dieven en hoereers gelezen. Na het gebed was hij overeind gekomen en had naar Hans gebaard dat hij mee moest. Moeder begon van de zenuwen met een punt van haar schort de dooraderde voet van de petroleumlamp op te poetsen.

De jongen volgde zijn vader. Zij raakte hem nog even aan. ‘Zie het door de vingers, pappa,’ zei ze, maar hij gaf geen antwoord, keek niet om, gunde hem de tijd niet zijn klompen aan te schieten. De jongen liep achter zijn vader aan naar buiten, waar onder het afdak de zware kleilaarzen stonden, en via een krakende plank het kleine achtererf over.

Moeder was hen na gekomen.

‘Doe hem niet in de schuur. Dit keer niet.’ Ze smeekte. De jongen keek om naar zijn moeder.

‘Hij moet van andermans spullen afblijven,’ riep hij zonder zich om te draaien. Vader trok de schuurdeur open.

De jongen was op kousenvoeten. De ijskoude vloer deed zijn tenen krommen. Vandaag was er al bijna geen zon meer geweest. Alleen boven de rivier hadden er nog vlekken rafelig blauw gezwefd.

‘Man,’ zei ze. ‘Het is november.’

De jongen aarzelde, verdroeg de scherpe lucht van het schrale hooistof niet en de sterke geur van het varken in het hok erachter. Vader duwde hem verder de schuur in, stak de stallantaarn aan. In het hok bij de pomp zat het konijn. Naast het hok stond de geit. Hans durfde niet te kijken. Het varken schuurde tegen het schot. De adem van de jongen was kort. Van alle kanten snoof

hij de geur van opgehoopt stof en tuigleer op. Aan een balk hing een gareel. Hij wist zijn moeder achter zich, in de geopende deur. 'Man,' zei ze, 'alsjeblieft, laat hem. Hij wilde niet stelen. Die pen was zo mooi roodgevlamd. Hij wilde hem alleen even vasthouden.'

Het gezicht van vader stond strak. De magere benen van zijn zoon staken af tegen de donkere deelvloer. Hij liep langzaam naar een stenen scheidingsmuur waarover jutezakken hingen. Moeder stond in de deuropening, de handen voor haar schoot gevouwen, mompelde: 'Hij kan zo hard zijn.'

In een hoek lag hooi. De jongen liep om een houten emmer heen. Zijn vader had graag vormer op de steenfabriek willen worden. Aan de vormtafel staan. Hij had ook wel aardmaker willen worden. Met blote voeten de klei kneden tot elke ongerechtigheid verdwenen was en de klei soepel genoeg voor de vormer. Vader had tijdens het werk, niet zo lang geleden, even voor de regen geschuild. De werkbaas had hem gezien.

'Wat doe je daar?'

'Ik heb het koud.'

'Koud is het voor iedereen.'

Vader wachtte tot moeder uit de deuropening verdwenen was. De jongen keek naar zijn dieren. De geit bewoog de kop op en neer. Hij stond stil bij het lage, halfafgebrokkelde muurtje. Het konijn keek hem door de tralies aan. De jongen staarde naar de korrelige wand van de schuur vol spinrag.

Vader had een stuk touw gepakt. De moeder was teruggekomen.

'Man.' Hij wenste niet naar haar om te kijken. De veenbries woei in kleine vlagen de schuur in, verspreidde de geur van stinkend water.

De man was genadeloos, onwrikbaar als de harde steen van de vloer.

'Ga naar binnen. Sluit de deur.' Zij gehoorzaamde, wit weggetrokken. De vader wachtte tot zij verdwenen was. Het konijn knaagde aan de tralies. Vader had het stuk touw weggegooid, de